

•
ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

ISTORIE

TOM LXVIII
2022

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Nelu Zugravu (Iași), Neculai Bolohan (Iași), Alexandru-Florin Platon (Iași),
Petronel Zahariuc (Iași), Ștefan S. Gorovei (Iași), Maria Magdalena Székely
(Iași), Cristian Ploscaru (Iași), Claudiu Topor (Iași), Gabriel Leanca (Iași),
Gheorghe Iacob (Iași), Ovidiu Buruiană (Iași), Victor Spinei, membru al
Academiei Române (Iași), Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române
(Cluj-Napoca), Ovidiu Cristea (București), Antal Lukács (București), Ion
Eremia (Chișinău), Ion Varta (Chișinău), Dennis Deletant (Londra),
Carol Iancu (Montpellier), Hans-Christian Maner (Mainz).

COMITETUL DE REDACȚIE:

Laurențiu Rădvan (redactor șef),
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Ionuț Nistor, Adrian-Bogdan Ceobanu,
Adrian Vițalaru (secretar de redacție),
Mihai-Bogdan Atanasiu (secretar de redacție).

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în textele publicate revine în
exclusivitate autorilor.

Manuscrisele, cărțile și revistele propuse pentru schimb,
ca și orice corespondență se vor trimite redacției:

Laurențiu Rădvan

Facultatea de Istorie
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
B-dul Carol I 11,
700506, Iași, România
Tel.: 40-(0)232-20.12.74
e-mail: radvan@uaic.ro

CUPRINS

Romanian-Serbian relations in the 20th century

Zoran Janjetović, <i>Romanian national minority in the Yugoslav Banat 1918-1948</i>	11
Adrian Vițalaru, <i>In the capital of the allied state. Romanian diplomats in Belgrade (1919-1941)</i>	25
Alexandru D. Aioanei, <i>Yugoslavia and Britain's clandestine actions in Romania during the Second World War</i>	39
Olivera Dragišić, <i>Italian precedent for the armistice negotiations with Romania in 1944</i> ..	51
Vladimir Lj. Cvetković, <i>Yugoslavia and the crisis of Petru Groza government (August 1945 – January 1946)</i>	65
Ionuț Nistor, <i>A marriage of convenience. The Romanian Workers' Party and the Yugoslav emigration in the early 1950s</i>	79
Petar Dragišić, <i>Serbian press and Romanian Revolution in 1989</i>	89

Iulia Dumitrache, <i>Despre potențialul halieutic pontic la Ovidius</i>	101
Ionuț Acrudoae, <i>Cohortes I-VIII Breucorum în secolul I p.Chr. Locuri și oameni</i>	119
Nelu Zugravu, <i>Vasile Pârvan e Marco Aurelio</i>	145
Claudiu-Costel Luca, <i>Ciclurile monarhiei imperiale în Liber de Caesaribus – o abordare istoriografică</i>	159

Alexandru Ștefan, <i>Tentația falsului diplomatic. Cazul lui Ștefan de Sânger, notarul conventului benedictin de la Cluj-Mănăstur</i>	169
Ștefan S. Gorovei, <i>Falsuri și falsificatori pentru istoria românească</i>	185
Radu Cărciumaru, <i>Greci la Târgoviște în veacul al XVII-lea. Interferențe istorico-arheologice</i>	197
Celestin Ignat, <i>Logofeția Țării Moldovei în cea de-a treia domnie a lui Gheorghe Duca (1678-1683)</i>	211
Mihai-Bogdan Atanasiu, <i>Documente inedite ale familiei Goia (I). Ramura lui Sandu Goia</i>	225
Gheorghe Lazăr, <i>Ajutoarele românești în favoarea așezămintelor athonite Karacalu și Marea Lavră. Noi mărturii documentare (sec. al XVIII-lea)</i>	261
Mihai Anatolii Ciobanu, <i>Două planuri rusești ale ansamblului Episcopiei Buzăului</i> ..	287
Laurențiu Rădvan, Mihai Anatolii Ciobanu, <i>Planul satului Lăzăreni (Iași) și surprizele sale: reședința lui Rumeanțev și schitul de la Stânca Jijiei</i>	303
Georgiana Mădălina Mihai, <i>Ținutul Romanului în cadrul organizării administrative a Moldovei în secolul XVIII – prima jumătate a secolului XIX</i>	321

Cuprins

Laurențiu Rădvan, <i>Noi contribuții privitoare la originea și activitatea arhitectului Johann Freywald</i>	337
Alexandru-Florin Platon, „ <i>La Révolution de la Grèce n'est qu'accidentelle...</i> ”: o versiune inedită a relației prințului Gheorghe Cantacuzino despre acțiunea Eteriei în Principatele Române la 1821	355
Cristian Ploscaru, <i>O piesă de teatru și afacerea „idarelelor calpe”. Secvențe din istoria domniilor pămâtenne</i>	413
Maria Rados, <i>Întâia reformă a școlilor din Moldova?</i>	429
Simion Câlția, <i>Decorațiile, instrument de guvernare în timpul domniei lui Carol I</i>	457
Claudiu-Lucian Topor, <i>Romania's Royal Legation in Germany before 1914</i>	473
Mihai Tudosă, <i>Orthodoxy and Orthopraxy Among Romanians During the Great War</i> ..	497
Ovidiu Buruiană, <i>The German military occupation in Romania (1916-1918) and its representation</i>	515
Liviu Brătescu, <i>Centenarul nașterii lui I. C. Brătianu (1921). Memorie socială și legitimare politică</i>	543

<i>In memoriam: Ion Toderășcu</i>	559
<i>Recenzii și note bibliografice</i>	561
Sextus Aurelius Victor, <i>Liber de Caesaribus. Carte despre împărați, editio bilinguis</i> /ediție bilingvă, ediția a II-a revizuită și adăugită, traducere, considerații privind limba și stilul și notă asupra ediției de Mihaela Paraschiv, ediție îngrijită, abrevieri, studiu introductiv, ediții de izvoare folosite, notă asupra ediției, note și comentarii, apendice și indice de Nelu Zugravu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2022, 734 p. (<i>Thesaurus Classicus</i> III) (Cozmin-Valerian Broșteanu); Lactanțiu, <i>Instituțiile divine. Epitoma</i> , traducere și note Petru Pistol, București, Editura Sophia, 2019, 286 p. (Nelu Zugravu); Giovanni Filoramo, <i>Crucea și puterea. Creștinii, de la martiri la persecutori</i> , traducere din italiană de Dionisie Constantin Pîrvuloiu, București, Editura Humanitas, 2022, 486 p. (Nelu Zugravu); <i>The Dacians in the Roman Empire. Provincial Constructions</i> , edited by Sorin Nemeti, Dan Dana, Irina Nemeti, Eugenia Beu-Dachin, Luciana Nedelea and Timea Varga, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2019, 443 p. (Casian Gămănuț); <i>The Roman Provinces. Mechanisms of Integration</i> , edited by Sorin Nemeti, Eugenia Beu-Dachin, Irina Nemeti, Dan Dana, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2019, 368 p. (Casian Gămănuț); Yann Le Bohec, <i>Războiul în lumea romană 58 a.Chr.–235 p.Chr.</i> , Cluj-Napoca, Editura Mega, 2021, 348 p. (Alex-Marian Cornea); <i>Scris, scriitură, text în Țările Române (secolele XV-XVIII)</i> , volum îngrijit de Monica Dejan cu un cuvânt înainte de Maria Magdalena Székely, Suceava, Editura Karl A. Romstorfer, 2020, 288 p. (Alexandru Gorea); Mihail K. Qaramah, <i>O istorie a Molitfelnicului românesc. Evoluția formularelor Sfințelor Taine (sec. XVI-XVII)</i> , Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2022, 307 p. (Celestin Ignat); <i>Doi călători elvețieni și lumea românească la începuturile modernității (1808-1811): Léonard Revilliod și Charles René Pictet de Rochemont. Mărturii inedite</i> , editat	

de Alexandru-Florin Platon, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2021, 398 p. (*Adrian-Ionuț Gilea*); Gheorghe-Florin Știrbăț, *Alexandru Enacovici. Din activitatea politică*, Iași, Editura PIM, 2019, 343 p. (*Andrei Bordeianu*); Radu Mârza, *Călători și pacienți români la Karlsbad. O istorie culturală a mersului la băi pe la 1900*, Iași, Editura Polirom, 2022, 504 p. (*Renata-Gabriela Buzău*); Sonya Orfalian, *Mărturii ale copiilor armeni 1915-1922*, Iași, Editura Polirom, 2022, 218 p. (*Bogdan Iuțiș*).

<i>Abrevieri</i>	597
------------------------	-----

O piesă de teatru și afacerea „idarelelor calpe”. Secvențe din istoria domniilor pământene**

Eminent cunoscător al istoriei domniilor pământene, Ioan C. Filitti și-a intitulat sugestiv principala carte dedicată acestei perioade *Frământările politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, tocmai pentru a releva climatul de tensiune și incertitudine, multiplele tendințe manifestate pe scena politicii și așteptările sociale generate de restaurarea „domniilor de țară”¹, dar și temerile provocate de divergențele între Marile Puteri decurgând din prelungirea ocupației otomane și ruperea relațiilor diplomatice ruso-turce². Într-adevăr, o stare de permanentă „frământare” străbate societatea românească în acei ani și, mai ales, viața politică, entuziasmul nedisimulat cu care au fost întâmpinați noii domni „naționali”³ (cum sunt numiți în câteva izvoare) fiind urmat de o acerbă dispută pentru putere și funcții, implicând boierimea din țară și pe cea refugiată, grupate în mai multe facțiuni⁴. În același timp, ocârmuirea domnească avea să fie constant afectată de nesfârșitele discuții și „socoteli” privind starea financiară a țărilor, politica fiscală a principilor și datoriile acumulate, deficitul în creștere și suspiciunile de corupție⁵. Pe acest fundal încordat, adâncit de persistența unei atmosfere de provizorat, de numeroasele zvonuri privind mazilirea domnilor,

* Prof. univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; cploscaru@yahoo.com.

** Textul are la bază comunicarea cu același nume susținută la Congresul Național al Istoricilor Români, Alba Iulia, 8-10 septembrie 2022.

¹ Ioan C. Filitti, *Frământările politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, „Cartea Românească”, București, 1932, p. 5-6.

² Idem, *Correspondența domnilor și boierilor români cu Metternich și Gentz între anii 1812-1828*, în *AARMSI*, s. II, XXXVI (1913-1914), p. 991-993.

³ *Imn de bucurie cu prilejul suirii pe tronul Moldovei a lui Ioan Sandu Sturdza*, în Ionică Tăutu, *Scrieri social-politice*, cuvânt înainte, studiu introductiv, note de Emil Vîrtosu, București, Editura Științifică, 1974, p. 93-100; *Epistola Episcopului Ilarion către Grigore Vodă Ghica*, în C. D. Aricescu, *Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 18-20.

⁴ Cristian Ploscaru, *Originile „partidei naționale” din Principatele Române*, I, Sub semnul „politicii boierești” (1774-1828), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013, p. 634-640.

⁵ I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Românești 1800-1850*, I, București, 1958, p. 346, 356.

apărute la fiecare moment mai delicat în raporturile suzeranului cu Marile Puteri, mereu trâmbițate de boierii refugiați⁶, episoadele asupra cărora ne oprim, surprinse în izvoare și fără a fi beneficiat de atenția istoricilor până acum, credem că au un ridicat nivel de relevanță în raport cu tabloul general al istoriei domniilor pământene, o mare doză de autentic, dar și de umor involuntar, o anume notă de anecdotice, care le face cu atât mai atractive.

Șirul narațiunii pe care încercăm să o descălcăm începe în primele luni ale anului 1824, atunci când se profila mai clar decât înainte posibilitatea retragerii trupelor otomane din Principate și a întoarcerii consulilor ruși la posturile lor din cele două capitale⁷. Motiv de ușurare, dată fiind povara întreținerii trupelor otomane, dar și de îngrijorare, cauzată de primejdia unor schimbări politice imprevizibile în Divanurile domnești, odată cu eventuala întoarcere în „pământul țării” a refugiaților, sau chiar de înlocuire a titularilor scaunelor princiare, despre care se știa cu nu erau recunoscuți și agreeți de Rusia⁸. Cu toate acestea, pericolul unei destituiri provocată de Rusia nu se contura ca iminent, dar dificultățile financiare cu care se confruntau ambii domni, abil exploatare de adversarii din țară și din exil, puteau fi mai eficient folosite la Istanbul, ca motiv de a-i compromite în ochii suzeranului.

La începutul anului 1824, principala preocupare a domnului Țării Românești privea o mai veche datorie a țării, de aproximativ *trei milioane de piaștri*, suzeranul pretinzând să fie achitată înainte de retragerea trupelor otomane⁹. Tărăgănată mai multe luni, din cauza opoziției boierilor divăniți față de intenția domnului de a pune o dare specială pe veniturile mănăstirilor și pe *poslušnicii* boierești¹⁰ sau de a încasa vinăritul și de la cei scutiți¹¹, plata acestei datorii devenise atât de apăsătoare încât clucerul Nicolae Trăsnea, personaj care „conduce afacerile bănești” ale lui Grigoare Ghica¹², „*factotum* al principelui, care este

⁶ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, III, *Documente interne*, redactor responsabil Andrei Oțetea, București, Editura Academiei Române, 1960, p. 130-131 (Brașov, 14/26 august 1822, *Memoriul mitropolitului, episcopilor și boierilor din Țara Românească către țar*); Ilie Corfus, *Însemnări de pe manuscrise și cărți de cult privind istoria Bisericii Ortodoxe Române*, în BOR, XCIV (1976), nr. 7-8, p. 814.

⁷ Am tratat pe larg această chestiune în cartea *Politică, reformă și interogații identitare în Moldova, 1822-1832*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2022, p. 88-93.

⁸ *Documente privitoare la istoria românilor, Colecția Eudoxiu de Hurmuzaki*, XVI, *Correspondența diplomatică și rapoarte consulare franceze 1603-1824*, publicate de Nerva Hodoș, București, 1912, p. 1077 (București, 14/26 octombrie 1822, Tancoigne c. Montmorency); ANIC, *Achiziții noi*, pachet CCLIII/118, f. 1 (Odessa, 18/30 septembrie 1822, Langeron c. Nicolae Roset Roznovanu).

⁹ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 263-264 (27 ianuarie 1824, Kreukely c. von Miltitz).

¹⁰ *Ibidem*, p. 264, 265 (14 februarie 1824, Kreukely c. von Miltitz). Există un consens între domni și boierimea dregătoare privind punerea la bir a veniturilor mănăstirilor închinat (C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul al XIX-lea*, în BOR, XXVIII (1905), nr. 10, p. 1106-1109; 19 iunie/1 iulie 1824, *Anafora mitropolitului, episcopilor și boierilor Țării Românești în chestiunea mănăstirilor închinat*).

¹¹ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 315 (27 februarie 1824, Kreukely c. von Miltitz).

¹² A. D. Xenopol, *Note istorice asupra perioadei de la 1821-1848, culese din gura d-lui Ioan Ghica, fost ambasador al României la Londra*, în „Arhiva”, II (1891), nr. 9, p. 559.

familiarizat cu mașinațiuni economice și financiare de tot felul, cumpără ducați [austrieci] prin intermediul unor zarafi lacomi [din Sibiu] și plătește întotdeauna ducații peste cursul obișnuit, ceea ce, în mod firesc, le ridică prețul (au crescut deja la 22 piaștri și jumătate)”¹³. Evident, scopul urmărit era acela de a crește artificial cursul monedelor¹⁴, urmând a plăti către Poartă în mai puțini ducați austrieci cele trei milioane de piaștri. Informate asupra faptului că ducatul austriac de aur „în Valahia se negociază în momentul de față la un preț mai mare decât cel fixat” prin dispozițiile Porții, probabil în urma *arzului* de protest trimis la Istanbul de Alexandru Nenciulescu, Mihaiță Filipescu și Iancu Cocorăscu¹⁵, sultanul porunea printr-un firman ca „toate monetele să circule după prețurile mai sus indicate și să nu se tolereze negocierea lor la un preț mai ridicat” decât cel precizat în firman¹⁶. Situația a devenit realmente apăsătoare după numirea pașei de Silistra, Benderli Mehmed Selim Sirri, ca mare vizir (septembrie 1824), dată fiind relația tensionată dintre demnitarul otoman și domnul Țării Românești¹⁷, Grigore Ghica temându-se că acesta va pretinde ca suma să fie achitată fără întârziere, șubrezindu-i domnia¹⁸.

Informații din diverse surse interne și consulare, dar mai ales din piesa de teatru avându-l ca autor pe Iordache Golescu, *Comedie ce să numește Barbul Văcărescul, vânzătorul țării*, lămuresc câte ceva din dedesubturile și impactul politic ale dificultăților financiare cu care se confrunta domnul Țării Românești, cu implicații și în Moldova. Intriga compunerii dramatice a lui Iordache Golescu

¹³ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 284 (27 iulie 1824, Kreuchely c. von Miltitz). Personajul „Dresna” amintit în mai multe rapoarte de către consulul prusian Kreuchely, căminar în noiembrie 1822 (*ibidem*, p. 186; 6 noiembrie 1822, Kreuchely c. von Miltitz), epitrop al spitalului Sfântul Pantelimon (*ibidem*, p. 230; București, 1/13 iunie 1823, Kreuchely c. von Miltitz), mare clucer în februarie 1824 (*ibidem*, p. 367; 2/14 februarie 1824, Kreuchely c. von Miltitz), nu poate fi decât Nicolae Trăsnea, omul de încredere al lui Grigore al IV-lea Ghica, înaintat din căminar, mare clucer la 26 iulie/7 august 1823 (Ioan C. Filitti, *Arhondologia Munteniei la 1822-1828*, în *RI*, XIV (1928), nr. 4-6, p. 140), epitrop al spitalului și al mănăstirii Sfântul Pantelimon, după cum se precizează într-un hrisov de la Grigore al IV-lea Ghica, din 10/22 octombrie 1824 (Irina Ene, Anca Păunescu, Ioana Paraschiv-Grigore, *Așezământul monahal-spitalicesc „Sfântul Pantelimon”*, în *CA*, XVII (2010), p. 244). Vezi și Gheorghe Lazăr, *Un testament și o poveste de viață: cazul negustorului Cernea Popovici*, în *Miscellanea historica in honorem Professoris Marcel-Dumitru Ciucă septuagenarii*, editurund Cristian Luca, Claudiu Neagoe, Marius Păduraru, Brăila, Editura Istros, 2013, p. 606, n. 12.

¹⁴ Ioan C. Filitti, *Încercări de reforme în Muntenia sub Grigore Vodă Ghica, 1822-1827*, în *Cv.L*, 40 (1906), nr. 10, p. 909.

¹⁵ *Documente 1821*, III, p. 254 (7 februarie 1823, *Arzmagzarul clerului și boierilor Țării Românești către Poatră*); vezi și Dumitru Limona, Natalia Trandafirescu, *Documente economice din arhiva casei comerciale Ioan St. Stamu, 1714-1876*, I, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1983, p. 133 (10/22 ianuarie 1823, Sterie Stamu c. Ioan Stamu), despre „scăderea cursului monedei”, motiv ca „alișverșiurile au intrat în totală stagnare”.

¹⁶ H. Dj. Siruni, *Monetele turcești în Țările Române*, în „Balcania”, II-III (1939-1940), p. 51 (23 martie 1823, *Firmanul sultanului Mehmed către Grigore Ghica Vodă al Munteniei*).

¹⁷ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 301 (12 octombrie 1824, Kreukely c. von Miltitz).

¹⁸ *Ibidem*, XVII, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1825-1846)*, publicate de Nerva Hodoș, București, 1913, p. 5 (București, ianuarie 1825, *Notița lui Hugot asupra confiscării veniturilor mănăstirilor închinete*).

pleacă de la numirea lui Ștefan Bellu ca mare cămăraș¹⁹, după ce fusese foarte rar văzut la curtea domnească în ultimii doi ani, și pusă pe seama pregătirii unei operațiuni financiare oneroase, cu ajutorul cărora să-și plătească o parte din datorii²⁰. Între suspiciunile formulate la adresa sa apare și aceea că, prin relațiile sale de la Brașov ar intenționa să procure o sumă mare de bani, monede turcești de aur (icosari sau dodecari)²¹, suspectați a fi false, „idarele calpe”. Datarea evenimentelor descrise de Iordache Golescu apare ca importantă pentru a stabili contextul acestor complicații financiare, dar și al unor intrigi boierești, semnificative pentru situația politică din cele două Principate în anii 1824-1825.

Sub titlul *Comedie ce să numește Barbul Văcărescul, vânzătorul țării. Izvodită dă Dârzeanul, ce-i zice și Slăbănogul, care și-a tipărit cu cheltuiala calemgiiilor dă visterie spre pomenirea ticăloșiei țării la venirea muscalilor*, piesa dramatică a atras atenția istoricilor literaturii române, fiind publicată prima dată de Nicolae Bănescu, fără ca acesta să se pronunțe asupra datării²². Mihai Moraru, ce a însoțit republicarea piesei cu un scurt comentariu critic, își bazează datarea (1822-1823) pe faptul că „Matacu Racoviță”, personaj ce apare în „perdeaua” a patra, a decedat în 1823, așadar faptele relatate trebuie să fi fost anterioare²³. Într-adevăr, un Racoviță, Dumitrache, zis Matache, fiul lui Ioniță Racoviță și al Elenei Razu, născut la 1755, însurat a treia oară cu Zoe, sora domnului Grigore Ghica, s-a stins din viață la 15/27 martie 1823, având rangul de mare vornic²⁴. Totuși, cu porecla Matacu apare alt Racoviță, stăpân al unei case în București, „cu bisericuță în curte, astăzi prefectura Poliției Capitalei” (spre sfârșitul veacului al XIX-lea)²⁵. Este vorba despre „casa Meitani”, aflată pe un teren anterior proprietate a banului Dimitrie Racoviță, mort la 1810²⁶. Casa Racovițească a ars, dar locul a

¹⁹ Iordache Golescu, *Scrieri alese*, ediție și comentarii de Mihai Moraru, București, Cartea Românească, 1990, p. 62 (*Comedie ce să numește Barbul Văcărescul, vânzătorul țării*). Conform unui raport prusian, numirea lui Ștefan Bellu ca mare cămăraș s-a făcut la 10/22 ianuarie 1825 (*Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, 28 ianuarie 1825, Kreuchely c. von Miltitz), informație confirmată documentar pentru data de 7/19 ianuarie 1825 (Filitti, *Arhondologia Munteniei*, p. 143).

²⁰ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, XVII, p. 7 (București, 29 ianuarie 1825, Hugot c. Damas).

²¹ Icosarul și dodecarul, monede otomane de aur, valorând 20 de piaștri, respectiv, 12 piaștri, au fost emise începând cu 1822 (Costin Croitoru, *Un repertoriu numismatic cuprins în două știri mărunte de la finele secolului al XIX-lea*, în „Buletinul Științific al Universității de Stat «B. P. Hașdeu» din Cahul. Științe Umaniste”, 10 (2019), nr. 2, p. 68).

²² N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu. Bucăți alese din ineditele sale*, Vălenii de Munte, „Neamul Românesc”, 1910, p. 61.

²³ Golescu, *Scrieri alese*, p. 434.

²⁴ Gen. M, Racoviță-Cehan, *Familia Racoviță-Cehan. Genealogie și istoric*, București, 1942, p. 50.

²⁵ Dimitrie Papazoglu, *Istoria fondării orașului București*, București, Fundația Culturală Gheorghe Speteanu, 2000, p. 93, n. 70.

²⁶ Racoviță-Cehan, *Familia Racoviță-Cehan*, p. 48. Casa Racovițească, banul Dumitrașcu o avea prin răscumpărare de la paharnicul Ioan Hagi Moscu, „de aici din București, din mahalaoa Zlătarilor”, act din 24 iunie 1796 (V. A Urechia, *Istoria Românilor*, seria 1786-1800, V, București, 1893, p. 205-207). Vezi, cu explicații suplimentare, George D. Florescu, *Din vechiul București. Biserici, curți boierești și hanuri după două planuri inedite dela sfârșitul veacului al XVIII-lea*, București, 1935, p. 118; Vasile V. Dașkevici, *Istoricul poliției capitalei fosta Agie*, București, 1934, p. 55-62.

fost moștenit de fiii Dumitrache și Mihai, de la care a ajuns în posesia lui Ștefan Meitani, ce a ridicat acolo clădirea în care a locuit Pavel Kiselev în timpul ocupației²⁷. Pe acest Dumitrache Racoviță îl numește Dimitrie Papazoglu cu apelativul Matacu, așa cum apare și în piesa lui Iordache Golescu. Născut la 1781, fiu al marelui ban Dimitrie Racoviță și al Smarandei Roset, însurat cu Maria, fiica lui Scarlat Ghica, fratele mai mare, decedat, al domnului țării²⁸, el avea rang de mare vornic în primii ani ai domniei lui Grigore Ghica²⁹. Faptul că în 1825, Smaranda, născută Roset, văduva banului Dimitrie Racoviță, împreună cu feciorii Dumitrache și Mihai, îi vindeau lui Ștefan Bellu, personaj central în piesa lui Iordache Golescu, „casile părintești din București, cu tot cuprinsul lor”, „ca să ne putem ușura de datorii”³⁰, reprezintă un argument în plus al identificării acestui Dumitrache Racoviță cu *personajul Matacu*, care se plângea de marile datorii cu care rămăsese de pe urma evenimentelor din 1821³¹. Cum și când a ajuns de la Ștefan Bellu la Ștefan Meitani locul pe care s-a ridicat „casa Meitani” nu am izbutit să deslușim.

De asemenea, referința la „Mihăiță Filipescu și Cocorăscul”, care au „umblat cu cereri și pân Țarigrad” contra domnului, cu un an înainte, cum se relatează în text³², are corespondență cu o solicitare adresată Porții de Grigore Ghica pentru a-i surghiuni la Castoria pe „Nenciulescu, Mihăiță Filipescu și Cocorăscu”, la jumătatea anului 1823, din motive de uneltiri și nesupunere³³. Suficiente argumente plasează acțiunea piesei *Comedie ce să numește Barbul Văcăresc, vânzătorul țării* în 1824, nu înainte de martie 1823, cum s-a crezut până acum. Întreaga intrigă a *Comediei* ... lui Iordache Golescu gravitează în jurul hrăpărețului boier grec Ștefan Bellu, pe seama căruia sunt puse combinații financiare originare în Transilvania, la Brașov, fără a se da alte detalii despre „idarelele calpe”. Referința repetată din textul piesei la înrudirea prin alianță a lui Ștefan Bellu cu Barbu Văcărescu, fiind „cuscri”, întărește *ipoteza datări la 1824*, căsătoria dintre Alecu, fiul lui Ștefan Bellu, și Irina, fata lui Barbu Văcărescu, petrecându-se în acest an³⁴. De asemenea, Ștefan Bellu nu a ocupat vreo dregătorie

²⁷ N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, Editura Academiei Române, 1961, p. 76; Margareta Savin, *Ludwig Angerer, unul din primii fotografi ai Bucureștilor*, în *BMIM*, VI (1968), p. 229.

²⁸ Racoviță-Cehan, *Familia Racoviță-Cehan*, p. 50-51.

²⁹ George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1821-1848)*, București, Editura Academiei Române, 1975, p. 181 (București, 20 aprilie 1825, doc. 111).

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Golescu, *Scrieri alese*, p. 67.

³² *Ibidem*, p. 64.

³³ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 224-225 (28 aprilie 1823, Kreuchely c. von Miltitz), p. 231-232 (27 iunie 1823, Kreuchely către von Miltitz), p. 281 (27 iunie 1824, Kreuchely c. von Miltitz).

³⁴ *Familiele boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, I, *Abaza-Bogdan*, coordonator Mihai Dim. Sturdza, București, Simetria, 2004, p. 416.

în 1823, apărând în documente din acel an ca biv vel logofăt³⁵. În schimb, la 1825 deținea rangul de mare clucer și funcția de mare cămăraș³⁶.

În linii generale, intrigile boierești descrise în *Comedie ...* privesc o „socoteală” a birurilor „izvodite” spre a acoperi datorii mai vechi ale țării și a aduce, pe cât se putea, visteriei domnești un plus de venituri, principalele personaje acuzate că instrumentează delapidările și corupția din administrația domnească fiind „covrigarul cuțovlah” Ștefan Bellu, Filip Lenș și un „țigan”, clucerul Nicolae Trăsnea³⁷. Datoria de trei milioane de piaștri cerută de Poartă făcuse obiectul unui *arz-magzar* încă din 1823, în care boierii arătau că „nu cunoaștem a fi țara datoare ca să-i mai răspună”³⁸, atitudine susținută și la 1824 de vornicul Constantin Bălăceanu, printr-o nouă „anafora ce au făcut [...] cu ceilalți boieri din taraful lui”, urmând să fie înaintată spre „cercetare” în Divan³⁹.

Acum, la 1825, Grigore Ghica era în căutarea unei soluții, spre a evita compromiterea la Constantinopol, găsită în numirea lui Ștefan Bellu ca mare cămăraș și a lui Barbu Văcărescu mare vistiernic, după cum rezultă din piesa lui Iordache Golescu, informație prezentă și în izvoarele documentare citate⁴⁰, pentru a strânge cumva cele trei milioane de piaștri datorate Porții. De asemenea, conținutul discuțiilor reproduse de Iordache Golescu în *Comedie ...* este confirmat într-un raport al consulului francez Hugot, care intrase în posesia unei copii a anaforalei Divanului, întocmită de vistiernicul Barbu Văcărescu și menționată în piesă⁴¹. Într-adevăr, în anafora se preciza că 1.766.000 de piaștri urmau să fie scoși din birurile pe vii și animale, iar 1.280.000 de piaștri din impozitarea veniturilor mănăstirești, operațiune financiară atribuită de Iordache Golescu vicleniei lui Ștefan Bellu⁴². Situația precară a finanțelor țării și mijloacele nu tocmai oneste prin care domnia încerca să le redreseze, în condițiile presiunilor Porții de a fi achitate sumele restante, aveau să declanșeze o criză politică, având anumite reverberații internaționale. La poruncă domnească, Ștefan Bellu a fost arestat și închis la Câmpina, cu acordul Porții, iar Barbu Văcărescu schimbat din dregătoria de mare vistiernic. Pretextul public, neorânduiala din visterie pricinuită de cei doi mari dregători, era menit să acopere adevărat motiv, legat de dezvăluirea situației

³⁵ *Documente 1821*, III, p. 256 (7/19 februarie 1823); Ștefan D. Greceanu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, II, București, 1916, p. 411 (5 aprilie 1823).

³⁶ *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească*, I, 416.

³⁷ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 254 (București, 28 noiembrie 1823, Kreuchely c. von Miltitz).

³⁸ *Documente 1821*, III, p. 254 (7/19 februarie 1823, *Arzmagzarul clerului și boierilor Țării Românești către Poartă*).

³⁹ Golescu, *Scrieri alese*, p. 66. Informația este confirmată de un raport al consulului prusian (*Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 267-268; 15/27 februarie 1824, Kreuchely c. von Miltitz).

⁴⁰ „La 10/22 ianuarie [...] ca mare cămăraș [...] domnul l-a numit pe [Ștefan] Bellu [...], care a pretins că domnul are nevoie de sfatul său. [...] Funcția de mare vistiernic a fost ocupată de Barbu sau Bărbuceanu Văcărescu” (*Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 311; 16/28 ianuarie 1825, Kreuchely c. von Miltitz).

⁴¹ Golescu, *Scrieri alese*, p. 65-68.

⁴² *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 319-320 (13/25 martie 1825, Kreuchely c. von Miltitz); *ibidem*, XVII, p. 13 (București, 1/13 aprilie 1825, Hugot c. Damas).

financiare reale, cu adevărat precară, așa cum rezultă dintr-o „copie a socotelilor finanțelor domnului”, ajunsă la cunoștința consulilor de la București⁴³.

Ruptura de boierii din „taraful” lui Barbu Văcărescu și dificultățile financiare în raporturile cu Poarta aveau să marcheze ultimii ani ai domniei lui Grigore Ghica⁴⁴, tot mai înclinat către austrieci, în încercarea de a-și salva scaunul domnesc, așa cum remarcă și agentul francez de la București⁴⁵. În pofida eforturilor sale, „taraful” de familie și sfetnicii apropiați, Filip Lenș și Nicolae Trăsnea⁴⁶, nu au putut asigura o bază politică și financiară solidă domniei⁴⁷, iar o sursă internă de achitare a vechilor datorii pretinse de otomani nu a găsit, după eșecul încercărilor de a pune un bir pe veniturile mănăstirilor sau de a încasa de la boieri sume echivalente cu quantumul clăcii pe un an de la scutelnici și poslușnici, în baza unui firman de la Poartă, pe care nu l-a obținut⁴⁸. Opoziția internă, împărțită în două „tarafuri”, unul condus de Barbu Văcărescu, celălalt de Constantin Bălăceanu, a continuat să-i facă tot felul de necazuri, iar pentru problema celor trei milioane de piaștri nu i-au mai rămas decât speculațiile financiare și împrumuturile. Drept dovadă, la poruncă domnească și cu ajutorul fostului opozant Constantin Bălăceanu, proaspăt numit logofăt, dar și al mitropolitului Grigorie Dascălu, trecea prin Divan o anafora în temeiul căreia o parte a datoriei către Poartă și dobânzi restante ale lui Grigore Ghica, de pe vremea dobândirii domniei (1822), erau achitate printr-un împrumut de la Ștefan Meitani, „în calitate de *zaraf*”. Cum era de așteptat, Barbu Văcărescu și Dinu Crețulescu au refuzat să iscălească anaforaua, fără a putea opri întărirea domnească⁴⁹. Așa se poate explica acordarea otcupului ocnelor pentru trei ani (1825-1827) unui „nou venit” în afaceri, Ștefan Meitani și influența câștigată rapid de acesta la București.

Pe fondul complicațiilor financiare cu care se confrunta domnul Țării Românești, un incident oarecum straniu s-a petrecut în 1825, atunci când bancherul Ștefan Meitani a fost anchetat pentru o sumă de bani, presupus falși, în monede de

⁴³ *Ibidem*, XVII, p. 27-28 (București, 10/22 octombrie 1825, Hugot c. Damas). Din prima anexă, *Etat des Recettes du Prince de Valachie en trois annees*, reieșea un total al veniturilor de 27 de milioane de piaștri pentru 1822-1824, iar în a doua anexă, *Etat des depenses du Prince de Valachie, pendant les 15 premiers mois de son regne*, socotelile indicau cheltuieli de doar 5.576.000 de piaștri, rezultând, după estimările lui Barbu Văcărescu, fost mare vistier, o diferență de aproximativ 13 milioane de piaștri, pe care pretindea că și i-a însușit domnul (*ibidem*, XVII, p. 28-30; București, 22 octombrie 1825, *Bugetul Domnului Țării-Românești, comunicat de Hugot lui Damas*).

⁴⁴ *Ibidem*, X, p. 317 (27 februarie 1825, Kreuchely către von Miltitz).

⁴⁵ *Ibidem*, XVII, p. 34 (București, 15 noiembrie 1825, Hugot către Damas).

⁴⁶ I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800-1850*, vol. I, București, 1958, p. 477 (8/20 iunie 1831, *Logofeția Țării de Sus către fostul mare clucer N. Trăsnea*).

⁴⁷ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, XVII, p. 22-28 (București, 10/28 octombrie 1825, Hugot c. Damas).

⁴⁸ Veritabilă „izvodire”, despre care nu a depășit cadrul unor demersuri la Constantinopol, acest bir pare să fi fost soluția găsită de beizadea Iorgu Ghica, numit în 1824 mare cămăraș în locul lui Filip Lenș, cel care eșuase în încercarea de a strânge cele trei milioane de piaștri printr-un bir pe averile mănăstirești (Filitti, *Încercări de reforme în Muntenia*, p. 903-905; *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 280-281; 15/27 iunie 1824, Kreuchely c. von Miltitz; p. 283; 15/27 iunie 1824, Kreuchely c. von Miltitz).

⁴⁹ *Ibidem*, X, p. 347 (14/28 aprilie 1825, Kreuchely c. von Miltitz).

aur valorând doisprezece piaștri, fiind reluate suspiciunile care au planat asupra lui Ștefan Bellu cu un an înainte, menționate în *Comedia ...* lui Iordache Golescu. După spusele unui negustor bucureștean, „în Țara Românească s-au vărsat 60.000” de galbeni dodecari, „calpi mulți, făcuți de greci, întocmai ca cei buni, atât numai că au preț numai de opt lei, având argint mult băgat într-înșii”. Tot el auzise de la negustori „tovarăși ai Agenției” austriece de la București că se pregătea intrarea în țară a uriașei cantități de 1.500.000 galbeni „calpi” și întreba cum ar fi posibil când „ochiul neadormit al stăpânirii a pus sânguință mare asupra aceștii pricini”⁵⁰.

Din acești bani, o sumă valorând peste 96.000 de piaștri, a ajuns în posesia lui Neculai Sturdza, fiul domnului Moldovei și capuchehaia țării la Constantinopol, în „monede de 12 piaștri”⁵¹ (dodecari), prin intermediul zarafului Iordan Iancovici⁵², comisionar al lui Ștefan Meitani⁵³. Într-adevăr, în februarie 1825, Ioniță Sandu Sturdza îi trimitea beizadelei Neculai 130.000 de lei pentru stingerea unor polițe din anii anteriori, cele mai mari datorii fiind la „casa” zarafilor constantinopolitani Alecu și Costache Fenerli, *bani împrumutați în „idarele” de aur*⁵⁴. În vederea stingerii datoriei, banii trimiși beizadelei nu au fost îndestui, domnul fiind nevoit să se folosească și de o poliță eliberată de zaraful grec Neculachi Mardiros (Mardiraky), cunoscut pentru relațiile sale cu înalți dregători otomani⁵⁵. Alt creditor, aromânul Alexandru Margariti, supus austriac, asociat al casei comerciale Lascar Lambro de la Viena⁵⁶, împrumuta 1.000 de galbeni „pentru trebuințele guvernului Moldovei în anul 1824, îndată după plecarea celor 500 de turci”, bani încă nerecuperați în 1828⁵⁷. Domnul strângea bani cu împrumut de pe unde putea, „în idareli vechi”. Comisul Gheorghe Carp știa că „Măria sa Vodă

⁵⁰ N. Iorga, *Scrisori de negustori*, București, 1925, p. 193 (București, 14/26 februarie 1825, *Un negustor bucureștean*).

⁵¹ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 314-315 (15/27 februarie 1825, Kreuchely c. von Miltitz). Din cine știe ce eroare, câteva monede false au ajuns să circule în târgul Botoșani, probabil în urma imprudentei plăți a vreunei datorii de către unul din beizadelele domnești (Alecu sau Iorgu Sturdza). De răspândirea lor a fost acuzat un zaraf evreu din Botoșani, cercetat și în trecut pentru falsificare de monedă (*ibidem*, XVII, p. 9-10; 15/27 februarie 1825, Hugot c. Damas), dus la Iași în arest, anchetat, fără vreun rezultat (*ibidem*, p. 11; Iași, 9 martie 1825, *Correspondența lui Tancoigne*; p. 14; Iași, aprilie 1825, *Tancoigne despre chestiunea monetelor false*).

⁵² În 1827, Iordan Iancovici apărea ca proaspăt membru al Companiei grecești de la Brașov (Cornelia Papacostea-Danielopolu, *La Compagnie „greque” de Brașov. La lutte pour la conservation des privilèges (1777-1850)*, în *RESEE*, XII (1974), nr. 1, p. 71).

⁵³ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 314.

⁵⁴ Ioan Caproșu, *Sămile Vistieriei Țării Moldovei*, III, (1805-1826), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2011, p. 513, 515-516.

⁵⁵ A. F. Mirkovich, M. F. Mirkovich. *Fedor Iakovlevich Mirkovich: Ego zhizneopisanie sostavlennoe po ostavlenным ego zapiskam, vospominaniyam blizkikh liudei, i podlinnym dokumentam*, II, Voennaia tipografiia, St. Petersburg, 1889 p. 214 (București, 10/22 septembrie 1830, Mircovici c. Kiselev).

⁵⁶ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, serie nouă, II, *Rapoarte consulare austriece (1812-1823)*, sub îngrijirea lui A. Oțetea, București, Editura Academiei Române, 1967, p. 114 (Iași, 23 iunie/5 iulie 1813, Raab c. Metternich).

⁵⁷ C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888, p. 279 (Cernăuți, 28 aprilie/10 mai 1828, Lippa c. Veniamin Costache).

primește a fi banii în acest fel de monedă” și îl îndemna pe Costache Cananău să se grăbească dacă vrea să trimită 5.000 de lei la Iași, deoarece banii erau necesari în capitala otomană, iar „mâine dimineată pornește tătarul [curier] la Țarigrad”⁵⁸.

Goana frenetică după împrumuturi de la zarafi reprezintă o noutate în politica financiară a lui Ioniță Sandu Sturdza, începând cu anul 1824. Până atunci, chiar dacă unele sume au fost obținute cu polițe de la zarafi „străini”, creșterea veniturilor domniei printr-o politică fiscală internă cumpătată și care să extindă categoriile contribuabile a reprezentat pilonul principal al strategiei de redresare a situației financiare a țării și, implicit, a domniei. Pentru a-și atinge scopul, domnul pământean a apelat la colaboratori apropiați, oameni alături de care lucrase spre „folosul țării” în Divanul din vremea căimăcămiei lui Ștefan Vogoride. Neîncrezător în „magnații” din marile familii boierești, Ioniță Sandu Sturdza și-a format un fel de „camarilă”, compusă din boieri provinciali, ajunși în dregătorii însemnate din voința lui Ștefan Vogoride sau ridicați de domn la aceste demnități – Iordache Drăghici, Costache Cerchez, Ion Greceanu, Costache Pomer, Gheorghe Buhuș, Gheorghe Brăescu, Ilie Gherghel.

Acești boieri erau caracterizați de consulul prusian drept un grup de profitori, „indivizi care îl îndreaptă” pe domn „în direcția opusă unei bune guvernări”, prin abilitatea de a procura banii necesari nesfârșitelor plăți la Constantinopol și care „nu-i lasă o altă cale”⁵⁹. Judecată aspră, dar oare adevărată? Acest grup avea să sprijine unele inițiative fiscale domnești care își găsesc corespondent în *Constituția cărvunarilor* și în *Socotința privitoare la chezașia cerută de marele vizir* (1824). Mai ales privilegiul scutelnicilor, cerut în *Constituția cărvunarilor* a se întoarce la „numărul cel legiuit și rânduit de visterie”, strict după rang, fără excepții⁶⁰, a suscitat intense discuții. Nereușind să îl reazeze conform hrisoavelor originare de la Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei a căutat să îi pună ocazional la dare pe scutelnici. „Spre întâmpinarea cheltuielilor pământului” se impuneau „la împlinirea ajutorului ce se cere [...] treptele cu cărți de privilegii”, cei „trecuți peste legiuitele slugi ale cinurilor, rămânând în apărare numai breslașii cunoscuți visteriei și slugile boierimii [în] numărul legiuit” (s.n.), la vremuri de ocupație otomană⁶¹, așa cum s-a propus și în proiectului de „constituție”⁶².

În acord cu același text al *Constituției cărvunarilor* se dovedește a fi practica arendării monopolului menzilor. Articolul 57 din „constituție” prevedea ca „suma cailor trebuincioși [...], hacul surugiilor, plata fânului și a orzului, a îmașului și toate cele neapărate cheltuieli să [se] socotească câți bani trebuiesc și acea sumă să se analoghisască în țară pe banii birului [...] și apoi

⁵⁸ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, XXI, *Documente interne*, București, 1911, p. 208-209 (31 ianuarie 1825, Gheorghe Carp c. Costache Cananău).

⁵⁹ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 336 (București, 2/14 februarie 1826, Kreuchely c. von Miltitz).

⁶⁰ *Cererile cele mai însemnătoare ce se fac din partea obștiei Moldovei*, în A. D. Xenopol, *Primul proiect de constituțiune a Moldovei din 1822*, București, 1898, p. 17 (art. 60).

⁶¹ *Uricariul cuprinzătoriu de hrisoave, anaforele și alte acte ale Moldovei din suta XIV-a până la a XIX-a*, sub redacția lui Theodor Codrescu V, Iași, 1862, p. 180-181 (1 februarie 1823).

⁶² *Cererile cele mai însemnătoare ce se fac din partea obștiei Moldovei*, p. 16 (art. 57).

menzilurile să se vândă [...] primindu-și banii după tocmla vânzării”⁶³. Autorii *Constituției cărvunarilor* doreau să fie interzise rechizițiile de cai, nutreț, pășunatul fără plată în imășuri și alte practici abuzive folosite de menzilgii în vremea ultimilor fanarioți și a caimacamului Vogoride⁶⁴. În pofida bunelor intenții ale domnului de a introduce aceste „rânduiele” în funcționarea „poștelor”, din păcate, răul „obicei” a fost continuat și mai abtut de „tovărășia” condusă de beizadea Iorgu Sturdza vreme de trei ani (iulie 1823-iunie 1826). Pe durata celor trei ani de arendă (iulie 1823-iunie 1826), „plata cailor ce s-au dat menzilgiilor” nu figurează în sămile visteriei, spre deosebire de anul anterior (iulie 1822-iunie 1823), când aducea 152.880 lei la veniturile țării⁶⁵. Conform informațiilor care circulau în capitala Moldovei, feciorul domnesc nu ar fi plătit decât 450 de cai din cei 1600 trebuitori⁶⁶, dar nici suma rezultată, oricare ar fi fost ea, nu figurează în scriptele visteriei.

Inevitabil, a izbucnit un conflict cu „vechii menzilgii”, ce trebuiau să încasase o despăgubire în contul cailor rămași de la ei în serviciul poștelor. „Învălmășagul și neîmpăcarea” l-au silit pe domn să își asume pe cheltuiala domniei ținerea poștelor, administrată de altcineva, „cinstit și credincios boier Gheorghe Buhuș hatman, întru îndatorirea și porunca noastră”, nu printr-o licitație la *sultan-mezat*, cum se obișnuia⁶⁷. De data aceasta, contractul încheiat de Gheorghe Buhuș cu visteria se conforma ideilor din *Constituției cărvunarilor* și prevedea plata pe an a 150.000 lei pentru surugii, căruțași, curierii „șimirași” și alți 50.000 lei „spre îndestularea, întreținerea menzilurilor și a cailor”⁶⁸. Din această sumă urmau a fi achitate și „trei sute stoguri fân”, plus „4.800 chile de orz”, livrate de isprăvnicii în stațiile de poștă⁶⁹, în vreme ce plata imășurilor să se facă de cel ce ținea slujba menzilurilor, „3 lei de un cal”. Cea mai importantă cheltuială a arendașului poștelor, anume „plata cailor visteriei”, urma a se „împlini” la

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Th. Codrescu, *Uricarul*, I, ed. a II-a, Iași, 1871, p. 247-248 (*Țidulă domnească pentru rânduirea vornicului Grigore Ghica a fi nazâr asupra menzilurilor țării*). Preluate în 1817 pe trei ani de negustorul grec Ioan Scufă, care avea și antrepriza poștelor din Țara Românească (Constantin N. Minescu, *Istoria poștelor române: originea, dezvoltarea și legislațiunea lor*, București, 1916, p. 137), menzilurile din Moldova au fost sub-arendate unei „tovărășii” de boieri, în frunte cu Vasile Roset, hatman al poștelor (Codrescu, *Uricarul*, I, p. 250-251; 1/13 ianuarie 1818, *Țidulă domnească pentru rânduirea boierului Vasile Roset hatman de menziluri*), vornicii Mihail Sturdza (viitorul domn), Nicolae Dimachi și Vasile Miclescu, spătarii Petrache Cazimir și Iordache Drăghici, paharnicul Dinu Negruți, tatăl prozatorului Costache Negruzzi. După trei ani (iulie 1817-iunie 1820), „tovărășia” înregistra mari pierderi în scriptele visteriei (143.437 lei), distribuite ca „pagubă asupra boierilor orândători ai poștelor” (Gh. Ghibănescu, *Documente*, în *IN*, fasc. V (1925), p. 307; *Casa menzilului poștei Moldovei*), generând un mare scandal între „tovarăși”, cu reverberații până târziu (Ioan Săndulescu, *Constantin Negruzzi*, în „Literatură și artă română”, XII (1908), p. 114).

⁶⁵ *Sămile Visteriei Moldovei*, III, p. 333-334.

⁶⁶ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 336 (București, 2/14 februarie 1826, Kreuchely c. von Miltitz).

⁶⁷ Codrescu, *Uricarul*, XXII, 1893, p. 353-354 (1/13 noiembrie 1826, *Slujba menzilurilor casei poștelor*).

⁶⁸ *Ibidem*, p. 347.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 348.

începutul fiecărui an, „câte una sută două zeci lei calul”⁷⁰. Similitudinea dintre pontul 57 al *Constituției cărvunurilor* și contractul încheiat de Gheorghe Buhuș cu visteria este cât se poate de evidentă.

Aceeași corespondență cu textul *Constituției cărvunurilor* – „toate mănăstirile cu moșiile lor, ce sunt în pământul acesta dintru învechime făcute și date de moșii și strămoșii noștri pentru miluire și sprijinire săracilor patrioți și pentru dare din veniturile lor supt nume de embatic la Ierusalim, la Sinai și la Sfetagura, să se dea în socotință pământenilor, sub îndatorire de a plăti embaticul legiuit la locurile unde sunt închinat”⁷¹ – se observă în măsurile întreprinse în cheștiunea mănăstirilor închinat. Încă din octombrie 1822, domnul îi porunceă visternicului Petrache Sturdza ca „veniturile moșiilor stăpânite de mănăstiri din afara țării” să fie „arendate pe cale de sultan mezat pe timp de trei ani” (aprilie 1823 – aprilie 1826)⁷², iar boierii din Divan, înainte să se adopte o măsură concretă, lansau acuzația antieteristă că „aceeași 5 sau 6 complotiști” ce pregăteau o nouă „apostazie” ar fi fost finanțați din „posesia veniturilor bunurilor mănăstirești din țară”⁷³. Scopul incriminării era evident, obținerea unui firman al sultanului care să îngăduie trecerea veniturilor mănăstirilor închinat sub controlul noii domnii.

Un „om bun, credincios și cu dorința de a guverna bine”, Ioniță Sandu Sturdza a fost condiționat în politica sa de nevoia permanentă de bani, care îl obliga să caute sprijin de la „noua protoipendadă”, dornică să ia definitiv locul „vechii protipendade”, refugiată peste hotar⁷⁴. Atașați de privilegiile tradiționale ale boierimii, membrii divanului domnesc nu erau de acord cu impunerea scutelnicilor. În schimb, ei îl îndemnau pe domn să ia măsuri aspre contra boierilor ce refuzau sau amânau plata părții lor la prima „împrumutare patrioticească” la care a fost supusă „tagma boierească” și să îi scoată din „slujbă”. Îscăleau anaforaia divanului logofăt Constantin Catargiu, vornicii Costache Crupenschi, Andronache Donici, Vasile Miclescu și Iordache Palade⁷⁵. Domnul le răspundea cu bunăvoință, drept răsplătă că „au împrumutat țara [...] într-o așa vreme de neapărată datorie”, și le confirma privilegiile în virtutea cărora „dările și dajdiile au fost rădicati lor cu hrisoave domnești”. Similar proceda acum și domnul, cu „sobornicesc hrisev, întărind vechile întru aceasta dreptăți [...] nestrămutati în veci, ca o mică răsplătire a marilor slujbe, ci ca niște adivărați patrioți au făcut”⁷⁶.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 352.

⁷¹ *Cererile cele mai însemnătoare ce se fac din partea obștei Moldovei*, p. 18 (art. 63).

⁷² *Documente 1821*, III, p. 160 (Iași, 1/13 octombrie 1822, *Porunca domnului Moldovei de a arenda prin litație publică moșiile mănăstirilor închinat*).

⁷³ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, XX, *Correspondență diplomatică și rapoarte consulare austriace (1812-1822)*, publicate de Ion Nistor, Cernăuți, 1940, p. 827 (23 iunie/5 iulie 1823, *Memoriul boierilor divăniți din Moldova către Ioan Sandu Sturdza*).

⁷⁴ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 336.

⁷⁵ *Documente 1821*, III, p. 279 (1823, *Anaforaia divanului Moldovei*).

⁷⁶ *Ibidem*, p. 308 (14/26 august 1823, *Hrisev pentru restituirea sumelor împrumutate de boieri visteriei Moldovei*).

În căutare permanentă de noi surse financiare. *Ioniță Sandu Sturdza a avut un rol important în mușamalizarea anchetei privind „idarelele calpe”*. desfășurată la București. După interogarea lui Ștefan Meitani, intervenția agentului austriac de la București, Hakenau, prieten cu acesta și în relații foarte bune cu Grigore Ghica, nu a fost suficientă spre a opri „cercetarea” și măsurile luate cam fără tragere de inimă de domnul Țării Românești de a stăvili răspândirea banilor falși prin țară⁷⁷. În schimb, lămuririle date de spătarul Iordache Pruncu, fiul influentului basarabean Iancu, consilier de curte, trimis special de domnul Moldovei la București „în pricina idarelor, ce s-au găsit calpe”⁷⁸, au fost mulțumitoare pentru ca întreaga „afacere” să fie trecută cu vederea și Ștefan Meitani disculpat⁷⁹.

Ce căuta Iordache Pruncu, boier puțin însemnat, cămăraș al doilea, la București în slujba lui Ioniță Sandu Sturdza, într-o chestiune atât de delicată? Explicația trebuie să fie legată de relațiile sale basarabene, tatăl său, om socotit devotat rușilor, fiind membru al Sfatului Suprem de la Chișinău. Primit cu mare prietenie de Grigore Ghica, spătarul Iordache a avut mai multe convorbiri secrete cu domnul muntean⁸⁰ și prin intermediul lui trebuie să fi trimis Ioniță Sandu Sturdza răspuns la o „carte de la domnul Valahiei în pricina unor datorii cerute de la aga Teodorachi Ghica” și o „carte gospod către aga Enache Băltăreț, la Silistra, în pricina indesapilor de acolo”⁸¹. Protejați ai fostului pașă de Silistra, Benderli Mehmet Selim Sirri Pașa, ajuns mare vizir, aga Teodorachi Gheoca, pretins Ghica⁸² și Ianachi Băltărețu⁸³, negustori și zarafi greci, ajunseseră în slujba domnului Moldovei și îmboierii de acesta la solicitarea lui Mehmet Pașa, ulterior reprezentând interesele domnului Moldovei, la Constantinopol, ca unul din interpreții marelui vizir, respectiv, la Silistra⁸⁴.

Cheltuielile exorbitante, raportate la posibilitățile țării, necesare întreținerii oștilor otomane și mituirii dregătorilor turci din țară și de la Constantinopol, pentru a-și menține domnia, l-au silit pe Ioniță Sandu Sturdza să încerce soluții alternative – un împrumut extern, impozitarea negustorilor sudiți⁸⁵, a mănăstirilor închinat –

⁷⁷ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 313-314 (București, 12/24 februarie 1825, *Ordin al lui Grigore Vodă-Ghica către starostele negustorilor din București, despre galbenii falși*).

⁷⁸ Tăutu, *Scrieri social-politice*, p. 327 (10/22 iunie 1825, *Hărțile lucrate în cancelaria domnească de comisul Ionică Tăutu*).

⁷⁹ *Documente*, Colecția Hurmuzaki, X, p. 315 (București, 15/27 februarie 1825, Kreuchely c. von Miltitz).

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ Tăutu, *Scrieri social-politice*, p. 327.

⁸² *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească*, I, p. 313.

⁸³ *Documente 1821*, V, *Izvoare narrative*, redactor responsabil Andrei Oțetea, București, Editura Academiei Române, 1962, p. 121 (*Revoluțiunea de la 1821, de biv vel serdar Ioan Dârzeanu*).

⁸⁴ *Ibidem*, p. 350 (*Răscoala pandurilor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu [...] de I. P. Liprandi*).

⁸⁵ În noiembrie 1824, Costache Conachi, vistier pentru scurtă vreme, poate tocmai datorită relațiilor sale bune cu agenția austriacă din Iași, a încercat să negocieze cu agenția un acord pentru plata unui „ajutor”, un bir negustoresc „în cheltuielile și tainurile neferilor păzitori ai țării”, „că nu să ceri acest agiutor dela persoanele neguțătorilor”, încălcându-le scutirile, „ci de la dughenile și acareturile de alișveriș, fiindcă multe să țin de cătră neguțătorii sudiți” și „pământul nu le poate face osăbire” de cele ale pământenilor (Dumitru Z. Furnică, *Documente privitoare la comerțul românesc (1473-1868)*, București, 1931, p. 296; Costache Conachi vistier c. Departamentul pricinilor străine).

înainte de a apela, precum domnul Țării Românești, la influenții zarafi din București, baronii Hagi Moscu, Hristodor Sachelarie sau Ștefan Meitani, care derulau afaceri întinse la Viena, Odessa și Constantinopol. Fără a avea la dispoziție un izvor documentar care să ateste sub-antrepriza, se desprinde din alte surse faptul că, începând cu anul 1824, „tovărășia” ocnelor, supravegheată mai atent de domnul Moldovei și obligată să desfacă marfa la Dunăre, după ce rușii crescuseră exorbitant vama pe Prut⁸⁶, a apelat la Ștefan Meitani pentru plasarea sării în sudul Dunării. În contul plăților ce urmau a fi efectuate, din care o mare parte trebuia să ajungă în camera domnească, Ioniță Sandu Sturdza a început să împrumute sume mari de bani de la Ștefan Meitani, probabil în regim de *cambie*. Acestea ajungeau în bună parte fie la dregătorii otomani de la Constantinopol, prin Neculai Sturdza și Teodorachi Gheoca, fie la Silistra, prin Ianachi Băltărețu.

Pricina „idarelelor calpe” l-a pus în mare încurcătură pe domnul Moldovei și l-a silit să acționeze. Grigore Ghica era mai puțin afectat, deoarece creditorii săi, Nicolae Trăsnea și Ioan Hagi Moscu, nu erau implicați. Astfel se poate explica prezența la București a lui Iordache Pruncu, trimis nu doar al lui Ioniță Sandu Sturdza, ci și al influentului său tată, basarabeanul Iancu Pruncu. Numit mai târziu „oracolul Basarabiei” pentru inteligența sa politică și meșteșugul intrigilor, Iancu Pruncu fusese în tinerețe „om de casă” al lui Dimitrie Sturdza, pe care îl însoțea mai mereu la lucrările Divanului domnesc și la judecări⁸⁷. El fusese amestecat în „marele proces al Vrancei”, fiind acuzat, cu dreptate, că a sustras actele vechi ale vrâncenilor de la Năruja pentru „favorul” lui Iordache Roset Roznovanu⁸⁸. Spătarul Iordache Pruncu, fiul lui Iancu, rămas în Moldova, a intrat în „camarila” domnească în calitate de cămăraș al doilea, cu rang de spătar⁸⁹. Alt vechil de încredere al lui Dimitrie Sturdza înainte de 1821 fusese Iordache Drăghici, ajuns membru în Divan încă din 1823 și mare vornic la 1826, prieten cu Iancu Pruncu, care l-a mandatat în 1819 să-i „stingă” moșiile din Moldova, aflate în ținuturile Iași și Putna⁹⁰.

Faptul că o parte din „idarelele calpe”, ce se pare că erau originare din Moreea, ar fi ajuns la Constantinopol cu Neculai Sturdza și de acolo în buzunarele unor dregători otomani, iar o alta pe la ținutul Botoșani, unde Iordache Drăghici stăpânea Frumușica, pentru simbria unor polonezi aciuaiți prin Moldova, nu putea să nu fi provocat reacția Porții. De la Constantinopol sosea în capitala Țării Românești, în august 1825, un firman în care erau acuzați „niște străini aflați la

⁸⁶ Dumitru Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 1987, p. 44-45; Ploscaru, *Politică, reformă*, p. 67-69.

⁸⁷ Gheorghe Bezviconi, *Cavalerii de Pruncu*, în *DTN*, nr. 21-24 (1935), p. 34; Constantin Gane, *Amărâte și vesele vieți de jupăne și cucoane. Boieroaice din Moldova și Țara Românească în veacurile XVI-XIX*, București, Corint, 2016, p. 250, 263.

⁸⁸ Aurel V. Sava, *Documente putnene, I, Vrancea: Odobești-Câmpuri*, prefață de N. Iorga, Focșani, 1929, p. 152, n. 2; p. 164-165 (1/13 martie 1813, *Anaforaua divanului domnesc în pricina obștei vrâncenilor și boerul Iordache Roset*).

⁸⁹ Costandin Sion, *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contimporane*, prefață analitică de Gh. Ghibănescu, București, 1892, p. 261.

⁹⁰ Nicolae Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, I, București, 1902, p. 557.

Constantinopol”⁹¹ că ar fi în spatele acestor „fapte urâte din partea unor europeni și a altora, [...] cari răspândesc auri falși”, cerând domnului ca pe viitor să aplice măsuri aspre⁹². Între „europenii” invocați în firman poate fi identificat Jacques Alléon, bancher francez de la Constantinopol, care obișnuia să-i trimită lui Meitani câte 500.000 de groși în *icusari* de aur, iar Meitani îi expedia în schimb galbeni”⁹³. Relația zarafilor de la București cu bancheri francezi era mai veche, pe la 1819 Constantin Sachelarie fiind principalul intermediar în schimbul de monedă al bancherului francez Charles Giard de la Livorno, folosit mai ales „pour coupe court a tout risque”⁹⁴. Revenind la firmanul Porții, acesta făcea referire și la „monete interzise”, ceea ce ar confirma posibila proveniență din Moreea a piaștrilor „falsificați” și folosirea lor pentru diverse plăți, inclusiv secrete.

Mușamalizarea pricinii „idarelelor calpe” are, în opinia noastră, mai multe semnificații. Pe de o parte, întreaga „afacere” arată marile dificultăți cu care se confruntau cei doi domni în satisfacerea nevoilor financiare ale țărilor și ale domniei, în contextul *iminentei retrageri a trupelor otomane*, care se vede că impunea cu stringență atât achitarea urgentă a unor vechi datorii, de pe vremea „zaveriei” și a căimăcămiilor, alături de cele acumulate ulterior, cât și mari sume de bani necesare mituirii înalților dregători otomani, semn că reluarea relațiilor diplomatice ruso-otomane, despre care se bănuia că va surveni după plecarea oștilor turcești din Principate, amenința stabilitatea domniilor, cunoscut fiind faptul că Rusia nu recunoscuse legitimitatea numirii de domni din 1822. Mobilizarea relațiilor domnului Moldovei la Chișinău, prin implicarea lui Iancu Pruncu ilustrează gravitatea situației create și, în același timp, amplele conexiuni de afaceri între Iordache Drăghici, poate și alți boieri din „camarila” domnească, Iancu Pruncu, alți boieri basarabeni și zarafii amintiți de la București, cointeresați în comerțul extern, monopolurile sării și vămilor, pavarea străzilor din ambele capitale (afacere căreia îi vom dedica un studiu separat) și rulajul profitabil al marilor sume de bani care se îndreptau către Constantinopol, de la Iași și București, aducând mari câștiguri prin schimburile de monedă. De asemenea, în acest context, Ioniță Sandu Sturdza s-a văzut nevoit să renunțe la măsurile fiscale corecte și cumpătate bazate pe aplicarea unor „ponturi” din *Constituția cărvunarilor*, fapt ce avea să genereze un serios conflict între facțiuni ale boierimii dregătore de la Iași, slăbindu-i autoritatea și capacitatea de rezistență boierimii refugiate, fiind în cele din urmă nevoit să accepte *Anaforaua pronomiilor Moldovei*, act prin care se consfințea supremația vechilor familii de mari dregători.

⁹¹ Siruni, *Monetele turcești în Țările Române*, p. 52 (21 august 1825, *Porunca lui Mehmed Selim către Grigore Ghica Vodă*).

⁹² *Ibidem*, p. 53.

⁹³ Dumitru Limona, *Negustori „greci” și arhivele lor comerciale*, ediție adnotată, studiu introductiv și notă asupra ediției de Loredana Dască, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 370.

⁹⁴ Furnică, *Documente privitoare la comerțul românesc*, p. 249 (Livorno, 14/26 martie 1819, Charles Giard c. Constantin Hagi Pop).

**A theatre play and the “counterfeit coins” case.
Sequences from the history of the reign of native princes**

Abstract

During the years of the reign of the native princes, a state of permanent "unrest" persisted in Romanian society and, especially, in political life, characterized by the dispute for power and positions, involving the boyars who remained in the country and the refugees, grouped into several factions. At the same time, the ruling elite was constantly affected by endless discussions and “reckonings” about the financial state of the country, the fiscal policy of the princes and the accumulated debts, the growing deficits and suspicions of corruption. Within this generic framework, we are dwelling with a few sequences of the political history of the Principalities linked to a case concerning the counterfeiting of Turkish currency. These episodes illustrate a certain dynamic of political relations, oriented around the issue of the access to resources, and the great difficulties the two Romanian princes faced in their effort to achieve political and financial stability of their governments.

Keywords: Romanian Principalities; native princes; finances; debts; counterfeit coins; reforms.

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice
<i>AARMSL</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare
<i>AARPAD</i>	= „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916
<i>AA.SS.</i>	= <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III ^a ediție, Parigi 1863-1870
<i>AB</i>	= Arhivele Basarabiei
<i>ACNSAS</i>	= Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
<i>AE</i>	= L'Année Epigraphique, Paris
<i>AIR</i>	= Arhiva Istorică a României
<i>AIAC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj
<i>AIIAI</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Cluj
<i>AIINC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
<i>AIIX</i>	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>ALIL</i>	= Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași
<i>ALMA</i>	= <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.
<i>AM</i>	= Arheologia Moldovei, Iași
<i>AMAE</i>	= Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
<i>AmAnthr</i>	= American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association
<i>AMM</i>	= Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
<i>AMMB</i>	= Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași
<i>AMN</i>	= Acta Musei Napocensis
<i>AMR</i>	= Arhivele Militare Române
<i>AMS</i>	= Anuarul Muzeului din Suceava
<i>ANB</i>	= Arhivele Naționale, București
<i>ANC</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj
<i>ANDMB</i>	= Arhivele Naționale. Direcția Municipiului București
<i>ANG</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați
<i>ANI</i>	= Arhivele Naționale, Iași
<i>ANIC</i>	= Arhivele Naționale Istorice Centrale
<i>ANR-Cluj</i>	= Arhivele Naționale, Cluj-Napoca
<i>ANR-Sibiu</i>	= Arhivele Naționale, Sibiu
<i>ANRM</i>	= Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău
<i>ANRW</i>	= Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANV</i>	= Arhivele Naționale, Vaslui
<i>AO</i>	= Arhivele Olteniei
<i>AP</i>	= Analele Putnei
<i>APH</i>	= Acta Poloniae Historica, Varșovia
<i>AqLeg</i>	= <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca
<i>AR</i>	= Arhiva Românească
<i>ArchM</i>	= Archiva Moldaviae, Iași
<i>ArhGen</i>	= Arhiva Genealogică
„Arhiva”	= „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași
<i>ArhMold</i>	= Arheologia Moldovei
<i>ASRR</i>	= Arhiva Societății Române de Radiodifuziune
<i>AȘUI</i>	= Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

ATS	= Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville
AUAIC	= Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
AUB	= Analele Universității „București”
BA	= <i>Biblioteca Ambrosiana</i> , Roma, Città Nuova Editrice
BAR	= Biblioteca Academiei Române
BArchB	= Bundesarchiv Berlin
BAR int. ser.	= British Archaeological Reports, International Series
BBRF	= Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg
BCIR	= Buletinul Comisiei Istorice a României
BCMI	= Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
BCU-Iași	= Biblioteca Centrală Universitară, Iași
BE	= Bulletin Epigraphique
BF	= Byzantinische Forschungen, Amsterdam
BJ	= Bonner Jahrbücher, Bonn
BMI	= Buletinul Monumentelor Istorice
BMIM	= București. Materiale de istorie și muzeografie
BNB	= Biblioteca Națională București
BNJ	= Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
BOR	= Biserica Ortodoxă Română
BS	= Balkan Studies
BSNR	= Buletinul Societății Numismatice Române
ByzSlav	= Byzantinoslavica
CA	= Cercetări arheologice
CAI	= Caiete de Antropologie Istorică
CartNova	= <i>La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica</i> , Murcia
CB	= Cahiers balkaniques
CC	= Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)
CCAR	= Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București
CCh	= <i>Corpus Christianorum</i> , Turnhout
CChSG	= <i>Corpus Christianorum. Series Graeca</i>
CCSL	= <i>Corpus Christianorum Series Latina</i> , Turnhout, Brepols
CDM	= <i>Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat</i> , București, vol. I-V; supl. I.
CDȚR	= <i>Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului</i> , București, vol. II-VIII, 1974-2006
Chiron	= Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971
CI	= Cercetări istorice (ambele serii)
CIL	= <i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin
CL	= Cercetări literare
CLRE	= <i>Consuls of the Later Roman Empire</i> , eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987
CN	= Cercetări Numismatice
CNA	= Cronica Numismatică și Arheologică, București
CSCO	= <i>Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium</i> , Louvain
CSEA	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis</i> , Roma, Città Nuova Editrice
CSEL	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Wien, De Gruyter
CSPAMI	= Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești
CT	= Columna lui Traian, București
CTh	= <i>Codex Theodosianus</i> . Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971
Cv.L	= Convorbiri literare (ambele serii)

„Dacia”, N.S.	= Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
DANIC	= Direcția Arhivelor Naționale Istoric Centrale
DGAS	= Direcția Generală a Arhivelor Statului
DI	= Diplomatarium Italicum
DIR	= <i>Documente privind istoria României</i>
DIRRI	= <i>Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență</i>
DOP	= Dumbarton Oaks Papers
DTN	= <i>Din trecutul nostru</i> , Chișinău
DRH	= <i>Documenta Romaniae Historica</i>
EB	= Études Balkaniques
EBPB	= Études byzantines et post-byzantines
EDCS	= <i>Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby</i> (http://www.manfredclaus.de/)
EDR	= <i>Epigraphic Database Roma</i> (http://www.edr-edr.it/default/index.php)
EpigrAnat	= Epigraphica Anatolica, Münster
ER Asturias	= F. Diego Santos, <i>Epigrafia Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.
Gerión	= Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid
GB	= Glasul Bisericii
GCS	= <i>Die Griechischen Christlichen Schriftsteller</i> , Leipzig, Hinrichs, 1897-1969
GLK	= <i>Grammatici Latini Keil</i>
HEp	= <i>Hispania Epigraphica</i> , Madrid
„Hierasus”	= <i>Hierasus</i> . Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani
HM	= Heraldica Moldaviae, Chișinău
HU	= Historia Urbana, Sibiu
HUI	= Historia Universitatis Iassensis, Iași
IDR	= <i>Inscripțiile din Dacia romană</i> , București-Paris
IDRE	= <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie</i> , I-II, Bucarest, 1996, 2000
IGLN	= <i>Inscriptions grecques et latines de Novae</i> , Bordeaux
IGLR	= <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976
IILPecs	= <i>Instrumenta Inscripta Latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften</i> , Pecs, 1991
ILAlg	= <i>Inscriptions latines d'Algérie</i> , Paris
ILB	= <i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae</i> , Sofia, 1989
ILD	= <i>Inscripții latine din Dacia</i> , București
ILN	= <i>Inscriptions latines de Novae</i> , Poznań
ILLPRON	= <i>Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices</i> , Berlin, 1986
ILS	= <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 1892
IMS	= <i>Inscriptiones Moesiae Superioris</i> , Belgrad
IN	= „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași
ISM	= <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine</i> , București, vol. I-III, 1983-1999
JGO	= <i>Jahrbücher für Geschichte Osteuropas</i>
JL	= <i>Junimea literară</i>
JRS	= <i>The Journal of Roman studies</i> , London
LR	= <i>Limba română</i>
MA	= <i>Memoria Antiquitatis</i> , Piatra Neamț
MCA	= <i>Materiale și cercetări arheologice</i>
MEF	= <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău
MEFRA	= <i>Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité</i> , Roma

MGH	= <i>Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi</i> , Berlin 1877-
MI	= Magazin istoric, București
MIM	= Materiale de istorie și muzeografie
MM	= Mitropolia Moldovei
MMS	= Mitropolia Moldovei și Sucevei
MN	= Muzeul Național, București
MO	= Mitropolia Olteniei
MOF	= Monitorul Oficial al României
Navarro	= M. Navarro Caballero, <i>Perfectissima femina. Femmes de l'élite dans l'Hispanie romaine</i> , Bordeaux, 2017.
NBA	= <i>Nuova Biblioteca Agostiniana</i> , Roma, Institutum Patristicum Augustinianum
NDPAC	= <i>Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane</i> , I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008
NEH	= Nouvelles études d'histoire
OI	= Opțiuni istoriografice, Iași
OPEL	= <i>Onomasticon provinciarum Europae latinarum</i> , vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002
PG	= <i>Patrologiae cursus completus, Series Graeca</i> , ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912
PIR	= <i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> , editio altera, Berlin.
PLRE	= <i>Prosopography of the Later Roman Empire</i> , 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992
RA	= Revista arhivelor
RBAR	= Revista Bibliotecii Academiei Române, București
RC	= Revista catolică
RdI	= Revista de istorie
REByz	= Revue des Études Byzantines
RER	= Revue des études roumaines
RESEE	= Revue des études Sud-Est européennes
RHP	= <i>Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften</i> , Viena
RHSEE	= Revue historique de Sud-Est européen
RI	= Revista istorică (ambele serii)
RIAF	= Revista pentru istorie, arheologie și filologie
RIB	= <i>Roman Inscriptions of Britain</i> , Londra
RIM	= Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău
RIR	= Revista istorică română, București
RIS	= Revista de istorie socială, Iași
RITL	= Revista de istorie și teorie literară
RIU	= <i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapesta
RJMH	= The Romanian Journal of Modern History, Iași
RM	= Revista muzeelor
RMD	= <i>Roman Military Diplomas</i> , Londra
RMM	= <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , Mainz
RMM-MIA	= Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă
RMR	= Revista Medicală Română
RRH	= Revue roumaine d'histoire
RRHA	= Revue roumaine de l'histoire de l'art
RRHA-BA	= Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts
RSIAB	= Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău
Rsl	= Romanoslavica

<i>SAHIR</i>	= Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București
<i>SAI</i>	= Studii și Articole de Istorie
<i>SCB</i>	= Studii și cercetări de bibliologie
<i>Sch</i>	= <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris
<i>SCIA</i>	= Studii și cercetări de istoria artei
<i>SCIM</i>	= Studii și cercetări de istorie medie
<i>SCIV/SCIVA</i>	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)
<i>SCN</i>	= Studii și Cercetări Numismatice, București
<i>SCȘI</i>	= Studii și cercetări științifice, Istorie
<i>SEER</i>	= The Slavonic and East European Review
<i>SHA</i>	= <i>Scriptores Historiae Augustae</i>
<i>SJAN</i>	= Serviciul Județean al Arhivelor Naționale
<i>SMIC</i>	= Studii și materiale de istorie contemporană, București
<i>SMIM</i>	= Studii și materiale de istorie medie, București
<i>SMIMod</i>	= Studii și materiale de istorie modernă, București
<i>SOF</i>	= Südost-Forschungen, München
<i>ST</i>	= Studii Teologice, București
<i>StAntArh</i>	= <i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași
<i>T&MBYZ</i>	= <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i>
<i>ThD</i>	= Thraco-Dacica, București
<i>TR</i>	= Transylvanian Review, Cluj-Napoca
<i>TV</i>	= Teologie și viața, Iași
<i>ZPE</i>	= Zeitschrift für Papyralogie und Epigraphik
<i>ZSL</i>	= Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde